

doet haar het gezicht op de grote lijn enigszins verliezen. Vóór men zulke verstrekkende conclusies meent te mogen trekken, zal toch ook eerst moeten worden gekeken naar de representativiteit van de steekproef of zullen grotere bevolkingsvolumes systematisch moeten worden ondervraagd. Maar deze bedenkingen doen niets af aan de empirische waarde van dit onderzoek, dat vergezeld gaat van een uitvoerige documentatie, waaronder een lijst van alle Brugse studenten en een aantal genealogische schema's.

Willem Frijhoff

J. Römelingh, ed., *Een rondgang langs Zweedse archieven. Een onderzoek naar archivalia inzake de betrekkingen tussen Nederland en Zweden 1520-1920* (Rijks Geschiedkundige Publication, Kleine Serie LIX; Den Haag: Martinus Nijhoff, 1986, xvii + 521 blz., f70,-, ISBN 90 689 006 76).

In 1903 verscheen van de hand van G. W. Kernkamp een wegwijzer voor Nederlandse historici die hun speurtocht wensten te verleggen naar Zweedse archieven, in het bijzonder ten behoeve van de geschiedschrijving van de zo intensieve betrekkingen tussen beide landen gedurende de Gouden Eeuw¹. In Zweden is over Nederland bijzonder veel primair materiaal te vinden maar aan de gids van Kernkamp heeft men bij het zoeken weinig houvast; deze eerste verkenning is veel te summier en veel informatie in het dunne werkje is uiteraard verouderd. In deze situatie is drastisch verandering gekomen door de publikatie van de *Rondgang* van Römelingh, kenner als weinigen van Zweedse archivalia. Dankzij zijn inspanningen van vele jaren beschikt de Nederlandse bezoeker aan Zweedse archieven thans over een zeer volledig en bruikbaar overzicht van wat Zweden op dit terrein te bieden heeft.

Römelinghs gegevens zijn per archief geordend met het Stockholmse Rijksarchief voorop (dat alleen al 60% van alle ruimte in beslag neemt). De archivalia zijn van de meest uiteenlopende aard — diplomatica, particuliere archieven, administratieve verzamelingen. Het overzicht beperkt zich niet tot de hoofdstad; ook stadsarchieven, bibliotheken en zelfs enkele bedrijven elders in Zweden zijn door Römelingh bezocht. Een uitvoerige index besluit het boek. De informatie per archief of archiefbestanddeel is sterk wisselend van karakter. Soms wordt alleen een vindplaats gegeven, soms tevens een korte beschrijving van de inhoud, soms ook een rechtstreeks citaat uit de bron zelf. Met het oog daarop is de aanduiding *Rondgang* voor dit boek gelukkig gekozen. Het bevat méér dan een zakelijke wegwijzer tot archivalia maar heeft natuurlijk niet de pretentie van een bronnenpublicatie. Deze tweeslachtigheid weerspiegelt zowel een persoonlijke interpretatie van het begrip 'archiefgids' als een ware liefde voor het vak. Dit brengt onherroepelijk een zekere willekeur met zich mee — bij welke bron kiezen we een andere vorm van presentatie?, welk citaat lichten we eruit? — maar daardoor is het uiteindelijke produkt niet minder aantrekkelijk geworden.

De persoonlijke voorkeur van de samensteller verraadt zich tevens in een onmiskenbare nadruk op politieke en biografische informatie ten koste van sociaal-economische gegevens. Desalniettemin heeft Römelingh veel plaats ingeruimd voor enkele bijzonder rijke bedrijfsarchieven die uitnodigen tot nader onderzoek teneinde de vervlechting van Nederlandse en Zweedse kapitaalsbelangen in de Gouden Eeuw te analyseren. In het oog springende voorbeelden zijn het immense Momma-Reenstierna-archief (waaraan sinds 1911 niemand

iets heeft gedaan) en het Leufsta-archief (met de boeken van Louis de Geer). Andere belangwekkende collecties zijn onder meer het 'Kammararkiv' (met stukken uit de late zestiende eeuw), het Oxenstierna familie-archief (voor de politieke relaties tijdens de Dertigjarige Oorlog), 'Handel och sjöfart' (voor de geschiedenis van de door Nederlanders gecontroleerde Zweedse Afrikaanse Compagnie) en de bedrijfsarchieven te Finspong, Gimo en Åker.

Bij een werk van zulke dimensies als de onderhavige *Rondgang* zijn kleine omissies onvermijdelijk. Zo miste ik bij de introductie van de officiële handelsstatistiek (vanaf 1738) een verwijzing naar het proefschrift van R. Vallerö dat de meest volledige beschrijving hiervan geeft². Voorts was het bij de vermelding van de briefwisseling tussen de achttiende-eeuwse leden van de familie De Geer met hun Amsterdamse relatie Brants zinvol geweest te noemen dat veel meer van deze correspondentie in het Gemeente-Archief te Amsterdam berust. Helaas ontbreekt in het boek ook een systematische opgave van de literatuur over Zweeds-Nederlandse betrekkingen; hierdoor krijgt de argeloze lezer de indruk dat de laatste substantiële bijdrage het proefschrift van P. W. Klein uit 1965 is en dat is niet juist.

J. Th. Lindblad

1 G. W. Kernkamp, *Verslag van een onderzoek in Zweden, Noorwegen en Denemarken naar archivalia belangrijk voor de geschiedenis van Nederland* (s-Gravenhage, 1903).

2 R. Vallerö, *Svensk handels- och sjöfartsstatistik 1637-1813* (Stockholm, 1969).

H. P. H. Nusteling, *Welvaart en werkgelegenheid in Amsterdam 1540-1860. Een relaas over demografie, economie en sociale politiek van een wereldstad* (Amsterdam-Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1985, 275 blz., f39,50, ISBN 90 6707 082 3).

De essentie van deze belangrijke studie ligt, met de woorden van de schrijver, niet zozeer in het bijeengebrachte materiaal, als wel in de ordening en kritische analyse daarvan. Het resultaat is gepresenteerd in een achttal overzichtelijke hoofdstukken, waarin de schrijver zo nu en dan flink in debat treedt met vakgenoten. Maar het is meer dan alleen een synthese. Waar het kwantitatieve materiaal lacunes bevat of geheel ontbreekt, heeft Nusteling de vaderlandse sociaal-economische geschiedenis verrijkt door het aanboren van nieuwe bronnen, zoals de stedelijke thesauriersrekeningen en die van het burgerweeshuis. Over een tijd van twee of drie eeuwen zijn hieruit een paar geheel nieuwe tijdreeksen samengesteld, een niet geringe verdienste.

De titel van het werk, waarin de conjuncturele samenhang centraal staat, is niet erg adequaat gekozen, want het begrip conjunctuur ontbreekt erin, evenals in de ondertitel. Achtereenvolgens komen drie onderdelen van Amsterdams sociaal-economische geschiedenis aan de orde. De beide eerste zijn van kwantitatieve aard: het verloop van de bevolking en de ontwikkeling van de levensstandaard. In het laatste meer kwalitatieve deel komt de sociale politiek van de stedelijke overheid, de gilden en de kerkelijke diaconieën aan de orde. Deze instellingen worden vooral onderzocht vanuit het gezichtspunt hoe zij de aanbodzijde van de arbeidsmarkt konden reguleren. In alle delen overheerst het demografische aspect waarmee de ontwikkeling van de andere sociaal-economische factoren voortdurend wordt vergeleken.

Enkele jaren was de auteur werkzaam op het CBS, wat in het bijzonder te merken is in het eerste deel. Na een kritische bespreking van de uitgebreide demografische literatuur over